

О.Ю. Фартушна
(Академія адвокатури України)

Засоби фіксації доказової інформації

Ключеві слова: *засоби фіксації доказової інформації, протоколювання, похідні речові докази*

Фіксація доказової інформації являє собою специфічне опосередковане пізнання реальної дійсності та здійснюється лише за допомогою відповідних, законодавчо закріплених, засобів фіксації доказів. У кримінальному судочинстві доказування неможливе без цих засобів та поза їх межами. Саме тому всебічна розробка засобів фіксації доказової інформації має велике пізнавальне та практичне значення. Від того, наскільки чітко визначені засоби фіксації доказів, наскільки повно розкриті їх види і якою мірою визначено їх справжнє співвідношення, залежить розуміння суті кожного виду засобів фіксації доказової інформації та вміле оперування ними.

У теорії науки кримінального процесу засоби фіксації доказової інформації, з точки зору процесуального статусу результатів фіксації розділяють на основні та допоміжні. Основним засобом фіксації доказової інформації є протокол. Називаючи протоколювання основним засобом фіксації доказової інформації, мається на увазі імперативний припис закону про проведення протоколів під час проведення будь-яких слідчих та судових дій (статті 84, 85 КПК України). Крім того, прото-

колювання історично є найдавнішими та відносно простим засобом фіксації, що робить його практично загальнодоступним. Протокол як засіб фіксації доказів, з позиції теорії інформації, є результатом перекодування доказової інформації, що міститься в усному вигляді (показання) або в її предметному вираженні (речові докази, обстановка місця події тощо). У процесі переносу, перекодування інформації певна її частина втрачається або істотно збільшується ймовірність її викривлення. Саме тому, слід зазначити, що в окремих випадках законодавець обумовив додержання при складанні протоколів певних правил, що забезпечують максимальну точність перекодування доказової інформації. Так, в статтях 145 та 170 КПК України, де йдеться про протоколи допиту обвинуваченого та свідка, міститься вимога заносити показання допитуваного до протоколу від першої особи та, наскільки це можливо, дослівно; там же вказується, що допитуваний ознайомлюється із протоколом та має право на внесення до нього поправок. Стаття 186 КПК України закріплює порядок складання протоколів обшуку та виїмки і містить вимогу про те, що всі предмети та документи, що підлягають вилученню, повинні бути перелічені в протоколі чи в доданому до нього описі з зазначенням їх назви, кількості, міри, ваги, матеріалу, з якого вони виготовлені, та індивідуальних ознак. Законодавець закріплює обов'язковість

описання в протоколах огляду, освідування і відтворення обставин та обстановки подій (ст. 195 КПК України) всього, що було виявлено, в тій послідовності, в якій це відбувалося, і саме в тому вигляді, що і під час проведення дії. Виконання аналогічних вимог є обов'язковим і при протоколюванні інших слідчих дій.

Допоміжні до протоколу засоби фіксації доказів, продовжуючи спиратись на теорію інформації, покликані зменшити ймовірність втрати та викривлення доказової інформації, що можливе при протоколюванні, за рахунок збільшення кількості форм вираження інформаційних сигналів. До них належать приєднання речі в натурі, виготовлення матеріальних моделей (зліпків, відбитків слідів, макетів), фотозйомка, звукозапис, кінозйомка та відеозапис, засоби графічного моделювання (плани, схеми, креслення тощо).

Приєднання речі в натурі, на наш погляд, є одним із засобів фіксації доказів. Цю точку зору поділяють не всі, деякі автори взагалі не вважають вилучення та приєднання матеріальних об'єктів способом фіксації доказової інформації. Так, А.Н. Басалаєв зазначає, що «вилучення речових доказів, їх упаковка та приєднання до справи фіксацією не являються»[1]. Однак з такою точкою зору погодитися важко, бо однією з цілей фіксації доказів є їх збереження для слідства та суду. Таким чином, приєднання речі до справи і є засобом її збереження, саме тому таке приєднання можна розглядати як окремий випадок фіксації доказів. Приєднання речі в натурі при застосуванні відповідних криміналістичних засобів консервації, що забезпечують збереження первинного стану речі, яка приєднується, у багатьох випадках переважає моделювання доказових властивостей предмета, при якому певною мірою неможливо уникнути втрати частини інформації. Однак приєднання речі в натурі, як відомо, не завжди можливо або недоцільно, саме тоді постає необхідність виготовлення матеріальних

моделей предметів — похідних речових доказів. Традиційною досить довго залишалась точка зору про незамінність речових доказів. Такий погляд відповідав тому рівню розвитку криміналістики, коли як основні засоби фіксації слідів, виявлені на місці злочину, застосовувались матеріали, не здатні точно, до найдрібніших деталей, відображати суттєві якості об'єкта фіксації. Однак поява навіть нових, сучасних матеріалів моделювання, завдяки яким виникла можливість найбільш точної фіксації конкретних властивостей речей, лише розширила коло похідних речових доказів. Можливість отримання похідних речових доказів впливає з визначення процесуальної природи речових доказів. Речові докази несуть певну порцію доказової інформації. При цьому слід мати на увазі, що речові докази як джерела доказової інформації в процесуальному плані, виходячи з положення ст. 78 КПК України, на наш погляд, виступають у вигляді самих речей. Будь-яка річ має певні властивості. Властивості речі — це те, що характеризує її певну сторону та виявляється у її взаємодії та взаємозв'язках з іншими речами та явищами. Коли ми говоримо про речі як джерела доказів, то маємо на увазі, що ці речі наділені такими властивостями, які є фактичними даними, що мають значення для справи, тобто доказами. Таким чином, доказом є не сама річ, а її властивості. Однак, якщо ці властивості речі складають її суть, її якість, то вони є невіддільними від самої речі, і тоді сама річ виступає носієм фактичних даних, носієм доказової інформації. Якщо ж властивості речі не належать до числа суттєвих ознак речі, не визначають її якісні характеристики та можуть бути відділені без зміни її суті, саме тоді як носій доказової інформації може виступити нова річ — її копія. Однак при цьому ми не маємо на увазі можливість отримання адекватної копії речі, що тотожна сама собі, а лише можливість відтворення її зовнішніх, поверхових властивостей у копії. Неможливість

надання похідному речовому доказу всіх властивостей первинного речового доказу не означає заперечення ідеї отримання похідних речових доказів — копій та зліпків[2]. О.М. Ларін цю позицію заперечує, вказуючи на те, що “ніяка копія не забезпечує абсолютної тотожності. Виготовляючи зліпок чи відбиток, слідчий не може апіорно визначити, які властивості речового доказу можуть у подальшому виявитися суттєвими” [3]. Однак, на наш погляд, це не зовсім правильно, бо, як правило, перед слідчим взагалі не постає питання про відтворення при копіюванні усіх властивостей первинного речового доказу. Копіювання може бути наявним лише тоді, коли цим способом можливо передати ті властивості об’єкта, що цікавлять слідчого з точки зору їх доказового значення. Крім того, процесуальне визначення поняття похідних речових доказів дає змогу розв’язати низку практичних проблем щодо можливості зберігання при справі зліпків та відбитків об’єктів, які вимагають особливої обережності при поводженні з ними.

Фотозйомка як засіб фіксації доказової інформації застосовується достатньо широко, правила її застосування детально розроблені криміналістами. Вона забезпечує швидкість фіксації, достатню повноту та наглядність результатів фіксації. Крім того, фотографічне зображення позбавлено того суб’єктивного відношення до об’єкта фіксації, яке тією чи іншою мірою існує в описанні, воно також надає можливість виявлення невидимих слідів фіксації та колірних відтінків, недоступних для візуального спостереження. Однак, фотографування на місці проведення слідчих та судових дій не завжди дає позитивні результати, з точки зору техніки виконання та змісту знімка. Проте це стає відомим через певний час, коли практично виправити недоліки неможливо. Саме тому постає необхідність подальшого широкого застосування експресних методів фотографування з використанням фотоапаратури з одноступінчастим фо-

тографічним процесом (типу “Полярїд” тощо), що дасть змогу без додаткової обробки отримати готові знімки під час слідчої дії.

Великі переваги має звукозапис, оскільки він, на відміну від протоколювання, дає можливість зафіксувати не тільки зміст показань, але й акустичну сторону дії, яка не знаходить свого відображення у протоколі. Разом з тим, звукозапис як засіб фіксації має низку недоліків, містить значну кількість зайвої для справи інформації; використання звукозапису, пошук у ньому необхідних для слідчого моментів технічно складний; він вимагає особливих умов для довготривалого збереження.

Необхідно сказати про використання диктофонів при складенні протоколів. Використання диктофонів не аналогічно процесуальному застосуванню звукозапису. Диктофонний запис є своєрідною чернеткою протоколу. Ця “акустична чернетка” дає змогу виготовити з неї машинописний текст протоколу, економлячи при цьому час та сили слідчого [4].

Найбільш ефективним на сьогодні засобом фіксації слідчих дій та їх результатів, на наш погляд, є відеозапис. Відеозапис поєднує простоту фотографії, динаміку кінематографічного зображення та акустичні переваги звукозапису. Використання відеозапису дає можливість зафіксувати синхронний запис зображення та звуку, відтворити динаміку процесу слідчої дії, крім того, немає необхідності будь-якої обробки відзнятого матеріалу для виявлення зафіксованої у ньому інформації. Перевагами застосування відеозапису є можливість його негайного відтворення, висока точність та об’єктивність фіксації. Стрімкий розвиток сучасних цифрових технологій в області фіксації аудіовізуальної інформації створює передумови для їх застосування в криміналістичних цілях. Цифрові методи фіксації інформації багато в чому перевершили аналогові засоби в якості запису, відтворення та збереження зафіксованої інформації. Застосування цифрового відеозапису для

фіксації доказової інформації може бути в перспективі реалізовано шляхом використання під час проведення слідчих дій цифрової відеокамери та портативного комп'ютера. Однак при цьому виникає низка проблем, пов'язаних із забезпеченням доказового значення зафіксованих даних. Проблему доказування при використанні цифрового відеозапису для фіксації інформації звичайно пов'язують з можливістю зміни зафіксованих даних за допомогою комп'ютерних технологій, що призводить до недопустимості

використання цих даних як доказів у кримінальному судочинстві. Однак теоретичні та практичні розробки щодо створення механізму використання методів цифрової фіксації аудіовізуальної інформації, які виключають можливість безконтрольного суб'єктивного втручання, з метою зміни даних, отриманих під час слідчої дії, вже ведуться, і, безумовно, застосування цифрових технологій у криміналістичних цілях має широкі та багатообіцяючі перспективи.

Список літератури:

1. *Басалаев А.Н.* Фиксация результатов осмотра места происшествия. Автореферат дисс. ... канд. юрид. наук. — Л., 1967. — С. 7.
2. *Белкин Р.С., Винберг А.И.* Криминалистика и доказывание (методологические проблемы). — М., 1969. — С. 189.
3. *Ларин А.* Некоторые проблемы теории доказательств // Социалистическая законность. — 1963. — № 8. — С. 53.
4. *Белкин Р.С.* Курс криминалистики. — М., 1997. — Т. 3. — С. 143.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена обозрению актуальных проблем процессуального статуса и практического применения разных средств фиксации доказательственной информации в процессе доказывания.

SUMMARY

The article is dedicated to essential problems of the definition of processual status and practical application of the different kind of remedies of fixation of the evidential information on the proving stage.

*Рекомендовано кафедрою
кримінального процесу
та криміналістики*

Отримано 06.06.05